

SIGNIFICANCE OF CASH WAQF IN EXPANSION OF CHARITABLE FOUNDATIONS

Dr. Reazul KARIM

Institute of Hazrat Mohammad (SAW) - BANGLADESH

Introduction:

Throughout the Islamic world magnificent works of architecture and social services of vital public importance have been financed and maintained by the institution of Waqf for centuries. Despite the overwhelming achievements, the history of Waqf is a turbulent one. For centuries the fate of these institutions was closely linked to the fates of the states under which they functioned. Consequently they experienced dramatic ups and downs: the period of establishment and growth was followed by growth and neglect and decline. Proper utilization of Waqf can significantly contribute towards the ultimate goal of many economists by reducing government expenditure massively and thereby lowering government's budget deficit which eventually curbs government borrowing and ultimately reduces rate of interest. In spite of the advancement of wealth, social services, technology and increased government participation in socio economic development, growing number of people around the world are still facing dire living standards. The increase of wealth even in many Islamic countries is not proportionate to number of people living below the poverty line. This highlights the importance of adequately using the charitable foundations of Zakat, Saadqah and Waqf in Muslim majority countries. Ironically, these activities and institutions have met the needs of Islamic civilization for hundreds of years, when government participation was far below than present. Thus, while we attempt to look into the possibilities of efficient revival of Waqf, we will make a self-search to look back in the history of Islam, and look into the teachings of the Holy Quran and Sunnah.

Development of Waqf:

Philanthropic endowments have a history considerably older than of Islam and hence some commentators have stated that it is very likely that Islam may have been influenced by earlier civilizations. In their opinion the extent to which waqfs were influenced by the ancient institutions of Mesopotamia, Greece, Rome and to which they were the product of genius of Islam is a question that is still not resolved. Unlike the contemporary Zakat fund, the 'idea of Waqf is as old as humanity'.¹ Professor Timur Kuran elaborates in a study on the development of Waqf: 'The Institution did not have to be developed from scratch because various ancient

1 Monzer Kahf, ' *Waqf and its Sociopolitical Aspects* ', <http://monzer.kahf.com>.

Significance of Cash Waqf in Expansion of Charitable Foundations

peoples- Persians, Egyptians, Turks, Jews, Byzantines, Romans and others- had developed similar structures. Just as Islam did not emerge in a historical vacuum, so the first founders of Islamic trusts and the jurists who shaped the pertinent regulations almost certainly drew inspiration from models already present around them.² These arguments, perhaps true to the extent that the legal or conceptual aspects of Waqf may have been derived from earlier concepts, should not diminish the fact that Waqf was established by the noble Prophet Mohammad (SAW), which is discussed below and rapid growth in Islamic society was only due to the importance of Islamic principles of charitable acts. Although the Holy Quran does not specifically refer to the term or institution of Waqf, the principle of Waqf is definitely derived from the importance of such acts highlighted in the Holy Quran where Allah (SWT) states-

“By no means shall you attain Al Birr (piety, righteousness- here it means Allahs reward, i.e. Paradise), unless you spend (in Allah’s cause) of that which you love; and whatever of good you spend, Allah knows it well.” (Sura: Al Imran, Verse: 92)

‘Those who spend their wealth (in Allah’s Cause) by night and day, in secret and in public, they shall have their reward with their Lord. On them shall be no fear, nor shall they grieve.’ (Sura: Al Imran, Verse: 274)

The institution of Waqf is perhaps more specifically established by the words and acts the noble Prophet Mohammad (SAW) when he states- “Among acts and good deeds for which a believer is rewarded after death, a piece of knowledge he has taught and diffused, a virtuous son he has brought up, an inherited book of Quran he has left, a mosque or a wayfarer’s house he has constructed, a river he has caused to stream or alms he has handed out of his riches while still healthy and alive, so that he benefits there from in afterlife”.

In fact, the concept of Waqf was developed by the Holy Prophet Hazrat Mohammad (SAW) and since then it has played a vital role in fulfilling the needs of Islamic civilization. In the history of Islam, the first example of religious Waqf is the mosque of Quba’ in Madinah, a city 400 kilometer north of Makkah. It was built upon the arrival of the Prophet Muhammad (SAW) in 622. Six months later, the building of the Quba’ was followed by the mosque of the Prophet in the center of Madinah. Today, it still stands on the same lot with an extended and enlarged structure.

Another kind of Waqf that was also developed during the time of the Holy Prophet (SAW), was Philanthropic Waqf, which aimed to support the poor segment of the society and all other activities which are of benefit to people at large such e.g. scientific research, education, health services, care of animals and environment, etc. Philanthropic Waqf was first initiated by Prophet Muhammad (SAW) as well. Once, a man by the name Mukhairiq, in his will wrote that his seven orchards in Madinah shall be given after his death to Prophet Muhammad (SAW). In year four of the hijrah calendar, he died and Prophet (SAW) took hold of the orchards and made them a charitable Waqf for the benefit of the poor and needy. This practice was followed

² Timur Kuran, ‘The Provision of Public Goods under Islamic Law: origins, Impact, and Limitations of the Waqf System ‘ (2001) *Law and Society Review*.

by the companion of the Prophet (SAW) and his second successor Khalifah Umar (r.a.). According to Abdullah bnu Umar (r.a.), Umar (r.a.) obtained a land lot in Khaibar and went to the Prophet (SAW) asking for His advice. He said: "O Prophet of the Almighty, I have obtained a land in Khaibar. I have never obtained a property more precious to me than this. What do you advise me? Prophet Mohammad (SAW) said: "If you want, you can bequeath it, and give it as a charity; provided that it should not be sold, bought, given as gift or inherited." He said, "then Umar gave it as charity for the poor, relatives, slaves, wayfarers, and guests. There is no harm for the person responsible for it to feed himself or a friend from it but for free."

Similarly, according to Usman (r.a.), when Prophet (SAW) arrived in Madina and realized that the city had very little drinking water except the water of Bi'r Ruma (Ruma Well), He asked "Who will purchase Bi'r Ruma to equally share the water drawn there from with his fellow Muslims and shall be rewarded with a better well in the Garden (of Eden)?" It was said that this well belonged to a man from Bani Ghaffar, who used to sell a waterskin full for a dry measure of cereal. Prophet (SAW) asked him: "Do you want to sell it to me for a water source in Heaven?" The man answered: "That's the only source of income that my children and I have". When Usman (r.a.) heard about this, he paid for it thirty five thousand Dirhams. Then he came to the Prophet (SAW) and said: "Can you make me the same offer?" He said, "Yes". "Then I offer it to the Muslims" he replied.

As stated earlier that the Holy Quran makes no specific reference to Waqf as it does about Zakat. Naturally, rules regarding Waqf are open for amendment. However, the basic principles of charitable activities are highlighted in several verses of the Holy Quran and also the Sunnah of Prophet Mohammad (SAW) which set the basic laws while discussing the development or advancement or modernization of Waqf. Few of these verses state as follows-

"He who spends his wealth for increase in self-purification, And who has (in mind) no favour from anyone to be paid back, Except to seek the Countenance of his Lord, the Most High. He surely will be pleased (when he will enter Paradise)." (Sura: Al lail, Verse: 18 - 21)

"Those who spend (in Allah's Cause) in prosperity and in adversity, who repress anger, and who pardon men; verily, Allah loves Al-Musinun (the good-doers)" (Sura: Al Imran, Verse: 134)

"If you disclose your Sadaqat (alms giving), it is well; but if you conceal them to the poor, that is better for you. (Allah) will expiate you some of your sins. And Allah is Well-Acquainted with what you do." (Sura: Al Baqarah, Verse: 271)

Prophet Momammad, (SAW) said "Charity is obligatory everyday on every joint of a human being. If one helps a person in matters concerning his riding animal by helping him to ride on it or by lifting his luggage onto it, all these will be regarded as charity." (Shahih Al Bukhari Vol 4, Hadith No 141)

As Prophet Mohammad (SAW) instructed his Companions about bequest and its benefits, they continued to put their money and property in it; In parallel with the qualitative and quantitative growth of Waqf endowment, there was a growth in terms of administrative

Significance of Cash Waqf in Expansion of Charitable Foundations

and financial structures of the bequest property. It must be noted here that the primary jurisprudence of Waqf is thus derived from the acts and words of Prophet Muhammad (SAW) and the acts of his Caliphates.

Waqf in expanding Islamic Civilization:

During the terms of Harun al-Rashid, Saladin, Suleiman, and the great figures in Islamic history, contribution was made to the everyday welfare of the community. Although these contributors within Islam carried their names through the great mosques of Islam, it must also be noted that they stand as a testimony to the faith of the ordinary people who had supported them for centuries. Charity being one of the five fundamental principles of Islam brought countless thousands of anonymous shopkeepers, farmers and other ordinary citizens to make their small contributions as well. As such, whenever one travels in the Islamic world, from West Africa to the Philippines, wherever there is an established Muslim community, one finds Waqf.

Typically, dedicated Waqf property would include a mosque, a mausoleum for the founder, a madrasa, hostels for travellers, commercial complexes. Understandably, most frequent use of Waqf revenue has been expenditure on mosques. Building a mosque was the first thing the Holy Prophet (SAW) did when he arrived to Madina and consequently, so did all the conquerors and the advocates of Islam whenever they brought their religion to a region. In fact, there are no mosques except the bequeathed ones; and a mosque is by definition bequeathed. In Bangladesh, until 1986 a total of 150,593 Waqf estates existed of which 123,006 were mosques. Waqf endowment for mosques comprises the land lot, construction, furniture, annexes such as Quranic schools, libraries, ablution facilities and sometimes housing for the Imam. It also comprises of Waqf whose returns are devoted to management and maintenance of the mosque, including wages for caretakers, the Muezzin and the Imam.

Education in general has been the second largest user of Waqf revenues. Even government financing of education used to take the form of constructing a school and assigning certain properties as Waqf for its expenses. According to historical sources, Jerusalem had 64 schools at the beginning of the twentieth century, all of them which are Waqf and supported by Awqaf properties in Palestine, Turkey and Syria. Waqf financing of education usually covers libraries, books, salaries of teachers and other staff and stipends for students. Financing was not restricted to religious studies especially at the stage of the rise of Islam. In addition to freedom of education, this approach of financing helped creating a learned class which did not solely derive from the rich and ruling classes. Due to this independent source of financing, religious leaders and teachers have always been able to take social and political positions independent of that of the ruling class.

Another beneficiary sector of Waqf is the category of the poor, needy, orphans, persons in prisons, etc. Different types of Awqaf were created in response to the diversified need of the society. Soup kitchens were one such endowment which used to serve food to the poor. Al-Maqdisi, the famous Arab geographer, after a visit to Hebron and the Rawza of Ibrahim (AS) in A.D. 985 wrote, "In the sanctuary at Hebron, is a public guest house, with a cook, a baker

and servants. These present a dish of lentils and olive oil to every poor pilgrim who arrives and even the rich if they desire it. Most men wrongly imagine that this dole is of the original Guest House of Ibrahim, but in fact the funds came from the endowments of a certain Companion of the Prophet (SAW) and many others. At the present day, in Islam there is no known charity that is better regulated than this one. Those who travel and are hungry may eat good food here, and thus the custom of Prophet Ibrahim (AS) is continued.

Waqf endowments further include health services which cover the construction of hospitals, spending on physicians, apprentices and patients. There is also Awqaf for helping people to go to Makkah for pilgrimage, for helping women to get married, and for other philanthropic purposes. Other public services that Waqf endowment financed were the building of public baths, bridges, town walls, lightening of alleys, as well as dedicating land lots to be used as graveyards.

Thus, it is apparent that Waqf along with other endowments successfully filled the needs of social services in particular basic needs like food and education. It is also worth mentioning that the growth, expansion and variation that Islamic Waqf endowment witnessed were paralleled by a growth and expansion in jurisprudence, legal opinion, legislation and in the systems of documentation, archiving, exchange, investment and accounting. These aspects showed a high level of civilization and modernity in Islamic history.

Islamic world started to face great changes from early 19th century to the middle of the 20th century, namely the European invasion of most of the Islamic countries, was unprecedented in Muslim history. That invasion was not only cultural and economic but also military and political. All this resulted in a new situation whereby the colonial authorities started a policy in many parts of the Islamic world that aimed to combat and harass Islamic Waqfs and their strong institutions. The general atmosphere of underdevelopment and backwardness in the Muslim world also had an impact on the Awqaf property and consequently, the western system of education was introduced by colonial authorities, which was then supported by newly created economic opportunities. All these gave a strong blow to the traditional education which was financed by an already underdeveloped Awqaf. One of the colonial measures taken in Morocco was the transfer of the best Waqf lands to the French colonists. The French practice in Morocco was also rehearsed in Algeria, Tunisia, Syria and Lebanon. One important aspect of independent source of financing for education was that religious leaders and teachers have always been able to take social and political positions independent of that of the ruling class and at times opposed the policies of the rulers. Therefore, we see that during the occupation of Algeria by French troops in 1831, the colonial authority took control of the Awqaf property.

After the end of the colonial period and with the independence of most Islamic countries, came the establishment of national states and a new leadership took a different stand towards Awqaf which did not necessarily always have a positive impact. Governments in some countries inherited the practices of the colonial period in terms of institutions, laws, and policies. They continued following the same policy spontaneously and indifferently, consciously or unconsciously, but without any ill motive. Other governments continued the colonialist policy

Significance of Cash Waqf in Expansion of Charitable Foundations

out of conviction. Among these policies included abolishing Islamic institutions that were already marginalized or weakened during the colonial period and this included the bequest institutions and property. In addition, the need for reform in many Muslim countries arose due to the fact that about half of the cultivable land in Algeria in mid nineteenth century was dedicated to Waqf. Similarly, in Tunis one third in 1883, in Turkey three fourths in 1928 and in Egypt one seventh in 1935 of arable land were endowed. Consequently, many Waqf properties in Syria, Egypt, Turkey, Tunis and Algeria were added to the public property of the government and were distributed through land reforms and other means and methods while governments in those countries took responsibilities to spend on mosques and religious schools. For instance the University of Al-Azhar was founded in Cairo at around 970 and was financed by Waqf revenues until the government took control over the Awqaf in 1812. For similar reasons many Muslim countries established a branch of the government for Awqaf and religious affairs. On the other hand some countries such as Lebanon, Turkey, Jordan and recently Algeria have tried to revive and develop the properties of Waqf. They enacted new laws of Awqaf which helped in recovering, preserving and developing the property of Awqaf and encouraged people to create new Waqf in these countries.

The new independent states in the Islamic world adopted the policy of control over social life and ascribed all its functions and facilities to the government and its institutions, ranging from administrative and management issues, borders and security and all kinds of social services. This experience allowed the government to interfere in everything, do everything and own everything. Given their failure and inefficiency, these experiences and types of management, made the bequest sector continue receding. After stripping of the developmental and productive Waqf estates, in some countries the word Awqaf became a term which referred to mosques only. An impact of this new trend is evident from the experience in Bangladesh. As stated earlier, in Bangladesh, until 1986 a total of 150,593 Waqf estates existed of which 123,006 were mosques (amongst country's total 131,641 mosques). This shows that the use of Waqf in other social or charitable activities has become severely limited. This trend ultimately resulted in several mosques being established in one neighborhood within the distance of couple of meters. While establishment of mosques through Waqf should continue and be encouraged it should also be remembered that there remains a long list of other approved charitable and social activities by Sharia. Thus the emergence of the totalitarian nature of the government shrank the role and responsibility that every Muslim bears in the development of social welfare, cultural activity and education on the ground that the government was in charge of all this, including budgets and prerogatives. Jennifer Bremer summarized this fact in a presentation at the meeting of the Center for the Study of Islam and democracy:

'In country after country, the state seized up these abuses as the excuse it needed to suppress privately managed charities. In the name of reform the state moved to assume control over how charitable assets could be used, or to take the revenues for it own, and then to seize the assets themselves, greatly limiting or even eliminating privately managed charities altogether.

Other Challenges

In addition to historical challenges of state interference and political commitment there remains certain other crucial challenges that modern Waqf face. Amongst them two most significant impediments are (i) Management issues, i.e. appointment and efficiency of the Mutawalli and (ii) Availability of property, i.e. charitable property.

Scope of Property:

One aspect with regard to property issue is that since the beginning of Waqf about 1400 years before the conception of property has vastly expanded. While initially Waqf was made only with real or immovable property new concepts of financial rights has developed and property today includes several tangible and intangible items which of immense economic value. Important types of property include real property (land), personal property (other physical possessions), and intellectual property (rights over artistic creations, inventions, etc.). Similarly, patents, trademarks, goodwill and other rights related to the product of talents are also an important new dimension in contemporary life.

Another limitation is that while population has rapidly increased in this century real property, particularly in terms of land property has not increased. Since for a long time the perception has been that Waqf are created only with real properties many people not owning any land property have been secluded from participating in Waqf endowment. Earlier we noted that the success of Islamic charitable activities has always depended on mass participation of ordinary Muslims.

Management Issues:

There has been a tendency in some countries to have state control over the management and administration of Waqf properties while in other countries it is still a privately managed institution. While state control does ensure some sort of security over the mismanagement and protection from corruption, it is also affected by lack of resources, inefficiency and bureaucracy.

In creating a Waqf it is the waqif (Waqf founder) who determines the type of management for his Waqf. He usually appoints a manager, ('Mutawalli') whose responsibility is to administer the Waqf property to the best interest of the beneficiaries. The first duty of Mutawalli is to preserve the property and then to maximize the revenues of the beneficiaries. The Waqf document usually mentions how the Mutawalli should be compensated for his services and if nothing is mentioned he can either volunteer the work or seek assignment of compensation from the Court.

A study of history of Waqf shows that Waqf is certainly not an invitation to the authority of the government to dominate its benevolent activities. In the opposite, from its beginning, Waqf was a clear representation of creating an independent sector related to philanthropies that is kept away from both the profit-motivated individuals and the authority-dominated action of the government. This is noted in the practice of the Khaliphates when 'Umar Bin Al-

Significance of Cash Waqf in Expansion of Charitable Foundations

Khattab (r.a.). During his reign as a Khalifa, he wrote the document of his famous Waqf, which is considered the main source of Fiqh on Waqf. He appointed himself as a manager, and after him a person from his family, not his successor in khilafa. The other Waqf which was done at the time of the Prophet (SAW) by 'Usman (r.a.), the Waqf of the well of "Ruma" which supplied drinking water at Madina was not also put under the command of the government.

Both of these Awqaf were managed virtually by the community without any government interference. The Ottoman Awqaf law was the first step of government intervention but because it did not transfer all Awqaf management to the hands of government nor did it eliminate the private Awqaf. During the first half of the twentieth century Awqaf laws were issued in almost all Muslim countries and several communities. These laws established a branch of government, called "Ministry of Awqaf" or Department of Awqaf' to manage Awqaf properties the same way other branches of the public sector are managed. Hence, instead of having a strong private sector, independent of both the profit-making motivation of individuals and the power of the government, Awqaf came under the shadow of a corrupt and inefficient public sector. As government is a bad manager of economic enterprises benevolent projects are managed with further more inefficiency. This is perhaps noted in the failure of governments' mismanagement and intervention is evident from the loss of Awqaf properties in many countries. The huge amount of Waqf estates (150,593 estates) in the 64 districts of Bangladesh is regulated by a Department of Waqf which only has only 24 branch offices and a total manpower of 99 staffs. In September 2005, it was reported in a Parliamentary Standing Committee meeting of the Ministry of Religious Affairs that over 700,000 acres of land, out of 905,497 acres, owned by Waqf estates have been grabbed by land grabbers. Similarly situation has been experienced in India where the current structure for the management of estimated 300,000 registered Awqafs includes the presence of Waqf Boards in each state managed by a Central Waqf Board. Unfortunately, most of these properties are also under illegal occupation.

The appointment of Mutawalli, thereby management of Waqf is one of the most important factors that relate to the success of a Waqf estate. It must be noted that the failure of government Waqf Board or Department whatever name it is called, is not just a bureaucratic failure. Much of a responsibility lies on the Mutawalli in charge of the Waqf. The immense amount of Waqf land that been grabbed, particularly in countries like Bangladesh, India is not merely due to government mistakes but also due to the inefficiency, or at times dishonesty of the Mutawalli himself. Such encroachments could have been easily avoided or challenged at Court by seeking eviction if the Mutawalli had been active and took appropriate measures seeking legal protection. Some commentators have argued that Waqf estates from its very beginning have been successfully managed by privately appointed Mutawallis. However, the fact remains that while the Waqif himself can appoint a highly capable individual to manage the Waqf during or after his lifetime, he cannot ensure the continued appointment of efficient Mutawallis for generations to come. The success of management lies in several qualities of a Mutawalli which must include Tawqā, honesty, sound business knowledge, efficiency, management capability and vision. It is often difficult to ensure that all Mutawallis appointed possess the said qualities.

This does not necessarily mean that we should abolish the appointment of private Mutawallis by the Waqif. It must continue because besides the fact that this is one of the core principal noted in the Fiqh of Waqf it also reduces burden on government management. Infact at times this can achieve better success through efficient and expert management. In this regard we note that there are certain Awqaf which has lasted for centuries under private management and have successfully provided services to people of a community while it also continued to expand in course of time. For example, in Bangladesh a renowned Waqf estate is Hamdard Laboratories which produces medicines from natural sources like herbs, medicinal plants and minerals. Starting about 100 years ago it has initiated projects like science city, college, university, science laboratory and hospital in Bangladesh and has acquired 300 acres of land for cultivation, conservation of rare and valuable medicinal plants. Similarly Anjuman-e-Mofidl Islam is another Waqf which provides services like hospitals, ambulance and even burial for the unidentified deads. These institutions have been providing services to the community for long under a successful private management. Similar success has been achieved with a lot Waqf estates.

The failure of Waqf due to corruption, mismanagement and government intervention has led to several reform attempts in the management of Awqaf in some Muslim countries. Unfortunately, all these reforms could not touch the real problem; hence, solutions suggested were only cosmetics and represent mere change of hands, a kind of intergeneration struggle, rather than a change in the concept of management.

CASH WAQF:

It is a Waqf where the corpus is cash instead of real property. It was initially a subject of division on the ground that Waqf corpus must be immoveable. The earliest origins of the Cash Waqf in the Islamic world may be traced back to the eighth century when Imam Zufer was asked how such waqf should function. The fact that the question was asked at all, may be taken as an indication of the existence of such waqfs at that time.³ However, following bitter struggles between generations of pragmatists and moralists, it was approved by the Ottoman Courts as early as the beginning of 15th Century and by the end of the 16th century they had become extremely popular all over Anatolia and the European provinces of the Empire. Research has revealed that Cash Waqf existed in Syria, Egypt, Sudan and Aden.³ The legality of Cash Waqf in the vast lands from Balkans to Malay thus implies a general acceptance by all the major schools of Islamic jurisprudence. But this general acceptance has not been without a fierce controversy that lasted from at least sixteenth century until twentieth.

Advantages of Cash Waqf Scheme:

With regard to the challenges discussed above, particularly property, financial rights and management issues Cash Waqf provides an opportunity to overcome many of those obstacles in the following:

³ Bruce Masters, *The Origins of Western Economic Dominance in the Middle East*, New York University Press, (p 162 regarding Syrian cash waqf).

Significance of Cash Waqf in Expansion of Charitable Foundations

- (i) It provides an opportunity for participation of all Muslims from different financial ability and not just the wealthy Muslims or owners of real property Waqf.
- (ii) Cash Waqf scheme can gather scattered endowments to create a common fund to maximize its utilization.
- (iii) Such scheme can enhance the government's national development plan for poverty eradication and social services through co-ordination.
- (iv) Fund raised by Cash Waqf scheme can be used to fund microfinance projects which is currently funded by high interest rate and charges.
- (v) This scheme will ensure organized and need based project/investment selection. Development projects and investments will be selected on basis of priority, its need in a locality and in coordination with government development plan. The fund will become a development partner for the government in selecting projects so far as reasonably practicable, while its independent nature shall continue.

Cash Waqf in other Countries:

An interesting application of Waqf in Malaysia is observed in the field of high finance. The revenues of the Religious Departments of various states which are partially constituted of waqf revenues have been invested in the Islamic Bank Malaysia and the Takaful Co. 25% of the Equity of the Islamic Bank Malaysia has been provided by these religious departments. Another interesting case is the Muslimin Trust Fund Association of Singapore founded on 31st August 1904 by the cash donated by famous Alsagoff and Co and other Muslim businesses and individuals. This cash was donated with the intention for financing burials of poor Muslims, support orphans and schools. The original fund was expected to be supported by alms giving and alms boxes were placed in the mosque to collect money which were opened once a month. The money earned was spent to pay the Imam of the mosque and 97.5% of it was deposited in HSBC bank for the purposes of the association. Thus, in Malaysia and Singapore Cash Waqf existed but they are in a dormant state.⁴

Cash Waqf in Bangladesh:

Bangladesh Waqf Administration is an autonomous institution and functions its all activities based on religious, social welfare and service-oriented organizations. This institution was established under the Bengal Waqf Act in 1934 during the British Colonial rule in Indian Subcontinent. Activities of all Waqf Estates are currently governed under the Waqf Ordinance, 1962.

A significant development that took place in recent years is that, the introduction of Cash Waqf Certificate by several private Islamic Banks. This was initiated through Social Investment Bank Limited⁵ in the year 1998 where the Bank acts as a Mutawalli for Waqf projects initiated and maintained by itself. . The Bank provides the purchaser of a Waqf Certificate a list of beneficial projects from which the Waqif at its discretion can choose type of beneficiaries.

⁴ Cizakca, above p 46.

⁵ http://www.siblbd.com/html/cash_waqf_scheme.html.

Promoting Cash Waqf:

The main purpose of operating Cash Waqf fund (**'Fund'**) is to provide opportunity to more Muslims to participate in Waqf endowment. Experience of Cash Waqf in Bangladesh shows it can be an efficient way to expand Waqf. The growth rate of cash at Social Islami Bank has been 12 times in 9 years. Many other Banks now offer the same service for its popularity.

Operation of the Fund:

As the Fund will be based on Cash Waqf only, its operation will be focused on the collection of fund by selling Cash Waqf Certificates. Initially, it may invest the accumulated fund in Islamic Markets or stocks and distribute the yearly return/profit to fund charitable activities. Once the Fund reaches a substantial figure it may initiate its own scheme.

Donors creating waqf with a larger amount may be able to create beneficial schemes of his own or alternatively choose any project from a specified list of benevolent projects like others. One important aspect with regard to the collection of the Fund has to be that the operation costs have to be minimal for two reasons. Firstly, to ensure mass participation people with lower income has to be given the opportunity to contribute. Thus the value of each Waqf Certificate may be as low as a US dollar. Secondly, the process of collection, maintenance and investment should be low and effective.

Fund Collection:

To ensure lower cost in fund collection following procedures may be adopted:

Banks: Waqf certificates may be sold through branches of Islamic Banks in Muslim countries where an account may be opened in the name of the Fund and a Waqif may instantly collect a simple certificate upon filling a form and making the payment in the specified account number of the Fund.

Internet: Though the use of internet in many of the Muslim countries, particularly Middle East has not been rapid and vast, online sale of Waqf Certificate in electronic form will be another effective and simple way to reach to millions of Muslims worldwide. Any Waqif who has a credit card can opt to purchase Waqf certificates from a specified site created in the name of the Fund through secure online transaction.

Another advantage of online Waqf Certificate will be that the financial details, activities of the Fund or Foundation and projects will be free for review in public domain and thereby increase public confidence and trust.

Mobile Telephone: This particular form of distribution of Waqf Certificate may be the most effective way to reach mass population in both developed and underdeveloped countries. It is noted that in recent years the growth of mobile telephone user, both in the underdeveloped and developing nations has been rapid. Using a mobile phone an interested Waqifs will be able to purchase Waqf Certificates by sending an SMS, or making a call or through mobile banking facility. Recent data published by Bangladesh Bank shows that since the initiation of Mobile banking service in Bangladesh it has taken off in a big way. People with no banking

Significance of Cash Waqf in Expansion of Charitable Foundations

accounts have adopted mobile transaction particularly in rural areas of Bangladesh. On average, around \$15.6 million is transacted each day through mobile banking services. As of April 2013, Bangladesh had 5.254 million mobile banking subscribers, up 12.47 percent from the previous month⁶. This can be another popular way to expand Cash Waqf.

Public Confidence: Since the Waqifs will make the donation in perpetuity without any self-interest an essential factor for the success of such fund will be public trust. Therefore, it is important to ensure such a fund is created and operated by an organization of international repute that has the support, participation, representation or supervision of national governments or similar international organizations. Further, as the success of such Fund will rely on the Islamic spirit of endowments among Muslims, measures have to be undertaken to increase awareness among Muslims, perhaps through media campaign and in some form of marketing or advertising.

Waqf based Microfinance:

Microfinance has been a popular scheme of making the poor self-dependent. Usually commercial banks and Micro Finance Institutions (MFI) issue such loans. Whereas commercial banks are profit maximizing firms, MFIs are either government or non-government organizations formed to provide the poor with finance to achieve self-dependency. MFIs extend credit of small amounts at interest.

The creation of a Waqf fund will also enable Muslim countries to initiate Islamic Microfinance projects and thus bring with greater success in microfinance activities. Unlike the conventional microfinance that charges high interest, Islamic Microfinance can be based upon profit sharing and service charges. Some Islamic Microfinance Institutions (MFIs) have already been introduced in some Muslim countries. A survey of Islamic MFIs in Bangladesh, identify lack of funds as one of the major constrains to growth and operation. The same survey identifies some problems Islamic MFIs face in obtaining fund from external sources. The funding shortage of Islamic MFIs can greatly be supported by creation of the proposed Fund.

Conclusion:

Since eradication of poverty is a key feature and objective of Islamic finance, Muslims today are stand far behind from the desired destination though some Muslim countries have been blessed with natural resources. Perhaps, the only way of achieving this goal is ensure the proper utilization of the charitable activities encouraged in the Holy Quran and its practice established by the noble Prophet Mohammad (SAW) through institutions like Zakat, Waqf, Saadqah.

Noble prize winning microfinance institution Grameen Bank started in Bangladesh in the year 1976 with a fund of only \$27USD. Today, it has made more than \$6.5 billion in loans to 7 million people in Bangladesh. Therefore, Cash Waqf Fund is not only possible but it will create an opportunity to prove to the world underlying spirit of humanity in Islam and its financial principles.

⁶ <http://www.thedailystar.net/beta2/news/mobile-banking-carving-a-niche>.

HAYIRSEVER BAĞIŞLARIN GENİŞLEMESİNDE PARA VAKIFLARININ ÖNEMİ

Dr. Reazul KARIM

Hazreti Muhammed (S.A.V.) Enstitüsü – BANGLADEŞ

Giriş

İslam dünyasında kamu açısından önem arz eden sosyal hizmetler ve görkemli mimari eserler için ihtiyaç duyulan finansman yüzyıllar boyu vakıf kurumları tarafından sağlandı ve idame ettirildi. Çok büyük başarılar elde etmesine rağmen vakıflar tarihi çok çalkantılıdır. Yüzyıllar boyu, bu kurumların kaderi çok yakın bir şekilde işlev gösterdikleri devletlerin kaderleri ile bağlantılı olmuştur. Bundan dolayı da çok sivri inişler ve çıkışlar göstermişlerdir: kuruluş ve büyüme dönemlerinin ardından büyüme ve ihmalkârlık ve çöküş gelmiştir. Vakfın uygun bir şekilde kullanılması; hükümetin borç almasını önleyerek ve sonuçta faiz oranını düşürüp bütçe açığını en aza indirgeyerek ve hükümet giderlerini azaltarak pek çok ekonomistin ulaşmak istediği hedefe büyük oranda katkı sağlayabilir. Varlıkta, sosyal hizmetlerde, teknolojiye ve sosyo-ekonomik kalkınmaya katılım sağlamada görülen ilerlemelere rağmen dünyada çok sayıda kişi hala çok feci yaşam standartları ile karşı karşıya kalmaktadır. Pek çok İslam ülkelerinde varlığın artması; yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların sayısı ile doğru orantılı değildir. Bu da Müslüman çoğunluğunun olduğu ülkelerde Zekat, Sadaka ve Vakıf gibi hayır kuruluşlarının yeterli derecede kullanılmasının önemini vurgulamaktadır. İronik olarak, bu etkinlikler ve kurumlar; hükümet katılımı şu ankinden çok daha az olduğu yüzyıllar boyunca İslam medeniyetinin ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bundan dolayı vakfın etkili bir şekilde canlandırılması olasılıklarına bakmaya çalışırken İslam tarihinin geçmişi üzerinde araştırma yapacağız ve Kutsal Kuran ve Sünnet öğretilerini ele alacağız.

Vakfın Geliştirilmesi:

Hayırsever bağışlarının İslamiyet'ten çok daha eski bir geçmişi vardır ve bundan dolayı da bazı yorumcular İslamiyet'in önceki medeniyetlerden etkilenmiş olabileceğini ifade etmişlerdir. Onlara göre vakıfların antik Mezopotamya, Yunanistan, Roma kurumlarından hangi boyuta kadar etkilendikleri ve hangilerinin sadece İslam ürünü olduğu hala çözülmemiş bir sorudur. Çağdaş Zekat fonundan farklı olarak 'Vakıf fikri insanlık tarihi kadar eskidir.'¹ Profesör Timur Kuran; vakıfların geliştirilmesi üzerine yapılan çalışmada şu şekilde belirtmektedir: 'Kurumun en baştan geliştirilmiş olması gerekli değildir; çünkü çeşitli antik toplumlar – İranlılar, Mısırlılar, Türkler, Yahudiler, Bizanslılar, Romalılar ve diğerleri – benzer yapılar geliştirmişlerdir. İslamiyet tarihsel vakum içerisinde ortaya çıkmadığı gibi kalıcı düzenlemelere şekil veren İslam hukuk adamlarının ve trustların ilk kurucularının çevrelerinde mevcut olan modellerden esinlenmeleri kaçınılmazdır.'² Vakıfların yasal veya kavramsal açılarından erken kavramlardan türediğini kabul edebilecek bu iddialar; aşağıda ele alınacağı gibi, vakfın soylu Peygamber Muhammed (s.a.v.) tarafından kurulduğu ve bu vakıfların İslam toplumunda hızlı büyümelerinin sadece ve sadece İslami hayır işleri ilkesinin öneminden kaynaklandığı gerçeğini göz ardı etmemelidir. Kutsal

1 Monzer Kahf, ' *Waqf and its Sociopolitical Aspects* <http://monzer.kahf.com>.

2 Timur Kuran, ' *The Provision of Public Goods under Islamic Law: origins, Impact, and Limitations of the Waqf System* ' (2001) *Law and Society Review*.

Hayırsever Bağışların Genişlemesinde Para Vakıflarının Önemi

Kuran doğrudan vakıf terimine veya kurumuna atıfta bulunmamasına rağmen Vakıf ilkesi, Kutsal Kuran'da altı çizilen ve Allah (c.c.)'ın şu şekilde ifade ettiği hayır işlerinin öneminden ortaya çıkmıştır:

"Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe (Allah için vermedikçe), asla Birr'e nail olamazsınız. (Allah'ın size verdiklerinden, Allah için) bir şey infâk ettiğiniz zaman muhakkak ki Allah, onu en iyi bilendir. " (İmran Suresi, 92. Ayet)

'Mallarını gece ve gündüz, gizli ve aşikâr (Allah yolunda) infâk edenler (verenler), işte onların ecirleri (mükâfatları) Rab'lerinin katındadır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmazlar." (İmran Suresi, 274. Ayet)

Vakıf kurumu belki de soylu Peygamber Muhammed (s.a.v.), *"İnsan öldükten sonra sevabı kendisine ulaşan iyi işler ve iyi şeylerin birine öğrettiği ve yaydığı ilim, Geriye bıraktığı salih evlad, miras olarak bıraktığı Kur'an-ı Kerim, yaptırdığı cami ve misafirhane, akıttığı nehir, öldükten sonra sevabı kendisine ulaşacak bir şekilde sıhhatli iken hayatında verdiği sadaka"* olduğunu söylediği zaman Peygamber Muhammed (s.a.v.)'in kelimeleri ve hareketleri ile kurulmuştur.

Aslında vakıf kavramı; Kutsal Peygamber Hazreti Muhammed (s.a.v.) tarafından geliştirilmiş olup daha sonra da İslam medeniyetinin ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli rol oynamıştır. İslam tarihinde dini vakfın ilk örneği; Mekke şehrinin kuzeyinden 400 km uzaklıktaki Medine şehrinde bulunan Küba camisidir. 622 yılında Peygamber Muhammed'in (s.a.v.) varması üzerine inşa edildi. Altı ay sonra Küba binasını; Medine merkezindeki Peygamber camisi takip etti. Günümüzde hala genişletilmiş yapısı ile aynı arazi üzerinde ayakta durmaktadır.

Kutsal Peygamber (s.a.v.) zamanında geliştirilen başka bir vakıf türü ise toplumun fakir kesimini ve bilimsel araştırma, eğitim, sağlık hizmetler, hayvanların bakımları ve çevre gibi büyük çapta insanlara fayda sağlayacak başka etkinlikleri desteklemeyi hedefleyen Hayır Vakfıdır. Hayır Vakfı da ilk olarak Peygamber Muhammed (s.a.v.) tarafında başlatıldı. Mukhairiq isimli bir adam kendi vasiyetnamesine ölümünden sonra Medine'deki yedi meyve bahçesinin Peygamber Muhammed'e (s.a.v.) verilmesini yazdı. Hicri takvimine göre dördüncü yılda öldü ve Peygamber (s.a.v.) bu meyve bahçelerini aldı ve muhtaçların ve fakirlerin yararlanması için hayır vakfı haline dönüştürdü. Peygamber'in (s.a.v.) sahabeleri ve ikinci halefi olan Halife Ömer (R.A) bu uygulamayı takip etti. Abdullah bin Umar (r.a.)'e göre Ömer (r.a.); Khaibar'dan bir toprak parçası edindi ve Peygamber'den (s.a.v.) akıl istedi. Dedi ki: 'O, Allah'ın Elçisi Peygamber, Khaibar'dan bir arazi edindim. Daha önce bundan değerli bir gayrimenkulün olmadı. Bana ne önerirsin?'. Peygamber Muhammed (s.a.v.) dedi ki: 'İstersen bunu bağışlayabilirsin, satılmaması, satın alınmaması, hediye verilmemesi veya miras olarak alınmaması koşulu ile bir hayır olarak verebilirsin'. Peygamber Muhammed (s.a.v.) dedi ki, 'daha sonra Ömer, fakirler, akrabalar, köleler, yolda kalanlar ve misafirler için hayır olarak verdi. Bundan sorumlu olan bir kişiye kendisini veya bir arkadaşını ücretsiz beslemenin bir zararı yoktur'.

Benzer şekilde Osman (r.a.)'a göre Peygamber (s.a.v.) Medine'ye vardığında ve şehirde Bi'r Ruma (Ruma Kuyusu) suyu dışında çok az içme suyu olduğunu fark ettiğinde 'Müslüman arkadaşları ile çekilen suyu eşit bir şekilde paylaşmak ve Bahçede (Cennet) daha iyi bir kuyu

ile ödüllendirilmek için kim Bi'r Ruma'yı satın alacak?' diye sormuştur. Bu çeşmenin bir ölçek buğday karşılığında bir kırba satan Bani Gaffarlı bir adama ait olduğu söylenmekteydi. Peygamber (s.a.v.) ona sordu ki: 'Cennette su kaynağı karşılığında onu bana satmak ister misin?'. Adam yanıt verdi: 'Bu benim ve çocuklarımla tek gelir kaynağı.' Osman (r.a.) bunu duyduğunda ona otuz beş bin dirhem ödedi. Daha sonra Peygamber'e (s.a.v.) gitti ve dedi ki: 'Aynı teklifi bana yapar mısın?'. Dedi ki, 'evet'. 'O halde ben de bunu Müslümanlara sunuyorum' diye yanıt verdi.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kutsal Kuran; Zekattaki gibi vakıf olgusuna spesifik atıfta bulunmamaktadır. Doğal olarak vakıf ile ilgili kurallar değişikliğe açıktır. Ancak hayır etkinliklerinin temel ilkeleri Kutsal Kuranın çeşitli ayetlerinde ve ayrıca vakfın geliştirilmesini veya ilerletilmesini veya modernleştirilmesini tartışırken temel kuralları koyan Peygamber Muhammed (s.a.v.)'in sünnetlerinde vurgulanmıştır. Bu ayetlerden bir kaç şöyledir:

Allah yolunda servetlerini verenler, temizlenip vicdanlarını arındıranlar da, ateşten uzaklaştırılacaktır. Onun üzerinde başkasının, karşılığı verilecek hiçbir nimeti yoktur. O, sadece yüceler yücesi rabbinin rızasını kazanmak için harcar. O, yakında razı olacaktır' (Leyl Suresi, Ayet: 18-21.)

"O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever " (Imran Suresi, 134. Ayet)

"Eğer sadakaları açıkça verirseniz, işte o (davranışınız) ne güzel! Ve eğer o (sadakaları) gizleyerek fakirlere verirseniz artık o sizin için daha da hayırlıdır. (Böylece Allah), günahlarınızdan (bir kısmını) örter (bağışlar). Allah, yaptıklarınızdan haberdar olandır. " (Bakara Suresi, 271. Ayet)

Peygamber Muhammed (s.a.v.) dedi ki, *"İnsanoğlunun her bir eklemi için her gün sadaka verilmesi zorunludur. Bir kişi başkasına hayvanları sürmesi veya onu yüklemesi ile ilgili olarak yardım ederse bunların hepsi sadaka olarak görülecektir"* (Shahih Al Bukhari Vol 4, Hadis No 141)

Peygamber Muhammed (s.a.v.)'in Sahabelerine bağış ve yararları hakkında öğrettiği gibi onlar da paralarını ve mallarını sadaka verdiler; vakıf bağışlarının nitel ve nicel olarak büyümesi ile paralel olarak bağış mallarının idari ve finansman yapıları açısından büyüme meydana geldi. Belirtilmelidir ki vakfın ana içtihat bilimi; Peygamber Muhammed (s.a.v.)'in ve Halifelerinin eylemlerinden ve dediklerinden türemiştir.

İslam medeniyetini genişletmesi açısından vakıflar:

Harun el-Raşıd, Saladin, Süleyman ve İslam tarihindeki büyük insanların dönemlerinde toplumun günlük sosyal yardımlarına katkıda bulunuldu. İslamiyet içerisindeki bu katkı sağlayan kişilerin isimleri İslam'ın büyük camileri ile devam ettirilse bile yüzyıllar boyu onları destekleyen sıradan insanların inancına tanıklığın bir sembolü olduklarını belirtmek gereklidir. İslamiyet'in beş temel ilkesinden bir olan yardımseverlik; adı bilinmeyen binlerce dükkan sahibinin, çiftçinin ve diğer sıradan vatandaşların da küçük katkılarda bulunmasını sağlamıştır. Benzer şekilde Batı Afrika'dan Filipinlere uzanan İslam dünyasında yolculuk yapan bir kişi her nerede Müslüman toplum var ise orada vakıf olduğunu da görür.

Hayırsever Bağışların Genişlemesinde Para Vakıflarının Önemi

Tipik bir şekilde bağışlanan vakıf malları içerisinde, cami, kurucusu için anıt türbe, medrese, yolcular için misafirhane, ticari kompleksler yer alabilir. Anlaşıldığı üzere vakıf gelirlerinin en sık kullanım yeri cami giderlerini karşılamaktır. Kutsal Peygamber (s.a.v.) Medine'ye ilk vardığında yaptığı ilk şey bir cami inşa etmek oldu. İslam fatihleri ve danışmanları da dinlerini getirdikleri bölgeye ilk iş olarak cami inşa ettiler. Aslında vasiyet edilmiş ve tanıma göre vasiyet edilen camiler dışında hiç cami yoktur. Bangladeş'te 1986 yılına kadar toplam 150,593 vakıf vardı, bunlardan 123,006'sı camilerdi. Camilere yapılan vakıf bağışları; araziden, inşaattan, mobilyadan, Kuran Okulları gibi eklerden, kütüphanelerden, abdesthanelerden ve bazen de İmam için ev yapılmasından meydana gelmektedir. Ayrıca bakımını yapan kişilere, Müezzine ve İmama ödenen ücretler dahil olmak üzere elde edilen gelirleri caminin yönetimine ve bakımına adanmış vakıflar da mevcut bulunmaktadır.

Genel olarak eğitim, vakıf gelirlerinin en fazla kullanıldığı ikinci alan olmuştur. Hatta eğitimi finanse eden hükümet bile bir okul inşa ettirip giderleri için belli başlı mülkiyetleri Vakıf olarak devretme şeklini benimsemiştir. Tarihi kaynaklara göre Kudüs'te yirminci yüzyılın başlarında çoğunun vakıf olduğu ve İran'daki, Türkiye'deki ve Suriye'deki vakıf malları ile desteklenen 64 okul vardı. Eğitimin vakıfla finanse edilmesi içerisinde çoğunlukla kütüphaneler, kitaplar, öğretmen ve diğer personel masrafları ve öğrencilere verilecek burslar vardır. Finansman özellikle İslam'ın çıkış aşamasında dini çalışmalar ile sınırlı değildir. Eğitim özgürlüğüne ek olarak bu finansman yaklaşımı; sadece zengin ve yönetici sınıflarından olmayan eğitilmiş bir sınıfın oluşturulmasına yardım etti. Bu bağımsız finansman kaynağı sayesinde din liderleri ve öğretmenler her zaman yöneten sınıftan bağımsız toplumsal ve siyasi konumlar elde edebilmişlerdir.

Vakıflardan fayda sağlayan diğer bir sektör ise muhtaçlar, fakirler, yetimler, mahkumlar kategorisidir. Toplumun farklı ihtiyaçlarına yanıt verecek farklı vakıf türleri kurulmuştur. Aşhaneler; fakirlere yiyecek hizmeti verebilmek için kullanılan bir bağış kurumudur. M.S. 985'te Hebron'u ve İbrahim (a.s.) Ravzasını ziyaret ettikten sonra ünlü Arap coğrafyacısı El-Makdisi şöyle yazar; 'Hebron'da ibadethanede aşçı, fırıncı ve uşakların olduğu kamu misafirhanesi vardı. Burada her gelen hacıya ve hatta isterlerse zenginlere mercimek yemeği ve zeytinyağı ikram ediyorlardı. Pek çok kişi bu sadakanın İbrahim'in orijinal misafirhanesinden geldiğini düşünerek hata yapmaktadırlar; aslında fonlar, Peygamber'in (s.a.v.) Sahabelerinden ve pek çok diğer kişiden gelen bağışlardan elde ediliyordu. Günümüzde ise İslamiyet'te bundan daha iyi düzenlenmiş bir tane daha hayır kuruluşu yoktur. Seyahat edenler ve aç kalanlar burada iyi yemekler yiyebilir ve böylece Peygamber İbrahim'in (a.s.) geleneği devam ettirilmiş olur'.

Vakıf bağışları içerisinde ayrıca hastanelerin inşa edilmesini, hekimlere, stajyerlere ve hastalara yapılan harcamaları kapsayan sağlık hizmetleri de vardır. Ayrıca insanlara Mekke'ye hacılık görevlerini yerine getirmeye yardım eden, kadınlara evlenmeleri için yardım eden ve diğer hayırsever amaçlarla uğraşan vakıflar da vardır. Vakıf bağışlarının finanse ettiği diğer kamu hizmetleri arasında hamamların, köprülerin, kalelerin, inşa edilmesi yolların ışıklandırılması ve ayrıca mezarlık olarak kullanılmak üzere arazilerin bağışlanması vardır.

Bundan dolayı diğerk hayır kurumları ile birlikte vakıfların sosyal hizmetlere duyulan ihtiyaçları, özellikle de yiyecek ve eğitim gibi temel ihtiyaçları karşıladığı çok açıktır. İslam Vakıf kurumlarının yaşadığı büyümenin, gelişmenin ve değişimin hukuk sisteminde, hukuki önerilerde, yasamada ve dokümantasyon, arşivleme, değişim, yatırım ve hesaplama sistemlerinde meydana gelen büyüme ve genişleme ile paralellik gösterdiğini de değinmek gerekir. Tüm bu konular İslam tarihinde yüksek seviyede medeniyet ve modernite göstermiştir.

İslam dünyası; XIX. yüzyılın başından XX. yüzyılın ortalarına kadar çok büyük güçlülerle karşı karşıya kaldı; özellikle de İslam ülkelerinin büyük bir kısmının Avrupa tarafından işgal edilmesi Müslümanlık tarihinde önceden görülmemiş bir şeydi. Bu işgal sadece kültürel ve ekonomik değil aynı zamanda askeri ve siyasi idi. Bunların hepsi yeni bir duruma yol açtı; koloni yetkilileri İslam dünyasının pek çok bölümünde İslam vakıfları ve onların güçlü kurumları ile mücadele etmeyi ve bunları yok etmeyi hedefleyen bir politikayı uygulamaya başladı. Müslüman dünyasındaki yeteri kadar gelişmemişliğin ve geriliğin hakim olduğu genel atmosferin de vakıf mülkiyeti üzerinde etkisi vardı ve sonuç olarak batı eğitim sistemi koloni yetkililer tarafından getirildi ve daha sonra yeni oluşturulan ekonomik fırsatlar ile desteklendi. Bunların hepsi; hali hazırda gelişmemiş vakıflar tarafından finanse edilen geleneksel eğitimin yerinde yeller esmesine neden oldu. Fas'ta alınan koloni önlemlerinden bir tanesi de en iyi vakıf arazilerinin Fransız kolonicilere devredilmesiydi. Fas'taki Fransız uygulaması ayrıca Cezayir'de, Tunus'ta, Suriye'de ve Lübnan'da da prova edildi. Eğitime yönelik bağımsız finansman kaynağının en önemli açısı; din liderlerinin ve öğretmenlerinin yönetim sınıfından bağımsız olarak ve yöneticilerin politikalarına muhalefet ettikleri zamanlarda toplumsal ve siyasi konular elde edebilmiş olmalarıdır.

Koloni döneminin sona ermesinden ve pek çok İslam ülkesinin bağımsızlığını kazanmasından sonra ulus devletleri kurulmaya başladı ve yeni liderlik; her zaman hiç de olumlu etki yaratmayacak şekilde vakıflara karşı farklı bir tutum sergiledi. Bazı ülkelerdeki hükümetler, kurum, kanun ve politika açısından koloni döneminin uygulamalarını benimsedi. Onlar; kötü amaç gütmeyen, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde, içlerinden gelerek veya fark etmeyerek aynı politikayı uygulamaya devam ettiler. Diğer hükümetler de inanç gereği koloni politikasını devam ettirdi. Bu politikalar daha önceden marjinalize olmuş veya koloni döneminde zayıflamış İslam kurumlarını kaldırmayı ve ayrıca vasiyet kurumlarını ve mülkiyeti de içermektedir. Ayrıca pek çok Müslüman ülkesinde reforma duyulan ihtiyaç on dokuzuncu yüzyıl ortalarında tarım yapılabilir arazinin yaklaşık yarısının vakıflara adanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde 1883'te Tunus'ta tarıma elverişli arazinin üçte biri, 1928 yılında Türkiye'de dörtte üçü, 1935 yılında Mısır'da yedide biri bağışlandı. Sonuç olarak Suriye'deki, Mısır'daki, Türkiye'deki, Tunus'taki ve Cezayir'deki çok sayıda vakıf malı devletin kamu mallarına eklendi ve toprak reformları, başka yol ve yöntemler ile dağıtılırken bu ülkelerdeki hükümetler de camilere ve dini okullara harcama yapma sorumluluğunu üstlendi. Örneğin, Al-Azhar Üniversitesi; 970 dolaylarında Kahire'de kuruldu ve 1812 yılında hükümet vakıfların kontrolünü ele alıncaya kadar vakıf gelirleri ile finanse edildi. Benzer nedenlerden dolayı çok sayıda Müslüman ülke vakıflar ve din işleri için bir hükümet kolu kurdu. Öte yandan Lübnan, Türkiye, Ürdün ve son dönemlerde Cezayir gibi ülkeler vakıf gayrimenkullerini

Hayırsever Bağışların Genişlemesinde Para Vakıflarının Önemi

canlandırmaya ve geliştirmeye çalışmıştır. Vakıfların mallarının iyileştirilmesine, korunmasına ve geliştirilmesine yardımcı olacak ve bu ülkelerde yaşayan kişileri yeni vakıflar kurmaya teşvik edecek yeni vakıf kanunları düzenlendi.

İslam dünyasındaki yeni bağımsız devletler; sosyal yaşam üzerinde kontrol kurma politikasını benimsedi ve sosyal yaşamın tüm işlevlerini ve tesislerini, idari ve yönetim konularından tutun da sınırlara, güvenliğe ve her türlü sosyal hizmete kadar hükümete ve hükümet kurumlarına yüklediler. Bu deneyim; hükümetin her şeye müdahale etmesine, her şeyi yapmasına ve her şeye sahip çıkmasına olanaktandı. Görülen başarısızlık ve verimsizlik göz önünde bulundurulduğunda bu denetimler ve yönetim tipleri bağış sektörünün gerilemeye devam etmesine neden oldu. Gelişme gösteren verimli vakıf arazilerinin soyulmasından sonra bazı ülkelerde evkaf kelimesi sadece camileri ifade eden bir terim olarak bilinmeye başladı. Bu yeni eğilimin etkisi; Bangladeş'teki denetimlerden açıkça görülmektedir. Daha önce de belirtildiği şekilde Bangladeş'te 1986 yılına kadar toplam 150.593 vakıf arazisi vardı ve bunun 123.006 tanesi camiydi (ülkenin toplam 131.641 camisi içerisinde). Bu gösterir ki diğer sosyal veya hayır işi etkinliklerinde vakıfların kullanımı oldukça sınırlıdır. Bu eğilim; birkaç metre mesafe içerisinde birbirine komşu olan çok sayıda caminin yapılmasına neden olmuştur. Vakıf yolu ile camilerin inşasına devam ettirilmesi ve bunun teşvik edilmesi gerekirken geride Şeriat'ın onayladığı diğer hayır işleri ve toplumsal etkinliklerin yer aldığı bir liste kalmıştır. Böylece totaliter hükümet yapısının ortaya çıkması ile birlikte her Müslümanın sosyal refahı, kültürel etkinliği ve eğitimi geliştirmesi açısından üstlenmesi gereken rolü ve sorumluluğu daraltı. Çünkü artık hükümet; bütçe ve ayrıcalık dahil olmak üzere tüm bunlardan sorumlu tutuldu. Jennifer Bremer bu konuyu İslam ve Demokrasi Araştırmaları Merkezindeki bir toplantıda yaptığı sunumda şu şekilde özetlemektedir:

'Bir ülkeden sonra diğer ülkede, devlet özel olarak yönetilen hayır kurumlarına baskı yapması gerektiği mazereti ile bu kötü kullanımlara el koydu. Reform adına devlet; bağışlanabilir varlıkların nasıl kullanılabileceğini kontrol altında tutmak veya bundan elde edilen gelirleri kendisi için almak ve sonra da bu varlıklara el koymak için hareket etti, büyük oranda özel olarak yönetilen hayır kurumlarını sınırlandırarak ve hatta yok ederek.

Diğer Güçlükler

Devlet müdahalesinden ve siyasi taahhütlerden kaynaklanan tarihsel güçlülüklere ek olarak modern vakıfların karşı karşıya kaldığı belli başlı önemli başka güçlükler de var. Bunların arasında en önemli iki engel (i) yönetim ile ilgili konular, yani mütevellinin atanması ve etkili olması ve (ii) mülkiyetin mevcut olması, yani hayır yapılabilir mülkiyetin mevcut olmasıdır.

Mülkiyetin Kapsamı:

Yaklaşık 1400 yıl önce vakfın başlamasından bu yana mülkiyet fikri çok çeşitli bir şekilde genişleme göstermesi mülkiyet konusu ile ilgili ele alınan bir husustur. İlk başta vakıf sadece arazi veya gayrimenkul mallarla yapılabilirken yeni finansman hakları kavramları gelişmiştir ve günümüzdeki mülkiyet kavramı içerisinde ekonomik değeri olan maddi olan ve olmayan varlıklar girmektedir. Önemli mülkiyet tipleri arasında gayrimenkul (arazi), kişisel mülkiyet

(diğer fiziksel mallar) ve fikri mülkiyet (sanat kreasyonları, icatlar vb. üzerindeki haklar) vardır. Benzer bir şekilde yetenekli kişilerin ürünleri için aldığı patentler, ticari markalar, iyi niyet ve diğer haklar da çağdaş yaşamda yer alan yeni ve bir o kadar da önemli boyutlardır.

Diğer bir kısıtlama ise bu yüzyılda nüfus çok hızlı bir şekilde artarken gayrimenkul özellikle arazi mülkiyeti açısından artma görülmemiş olmasıdır. Uzun süre vakıfların sadece gayrimenkul ile oluşturulabileceği düşüncesinden dolayı gayrimenkulü olmayan kişiler vakıf bağılarına katılamamışlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi İslami hayır etkinliklerinin başarısı her zaman sıradan Müslümanların kitle katılımına bağlı olmuştur.

Yönetim konuları:

Bazı ülkelerde vakıf mülklerinin devlet tarafından yönetilip idare edilmesi söz konusu olurken bazı ülkelerde de vakıflar hala özel olarak yönetilen müesseseler durumundadır. Devlet kontrolü vakıflar üzerinde yanlış yönetime karşı güvenlik ve yolsuzluğa karşı koruma sağlamazken ayrıca vakıfların kaynak azlığından, verimli olunmamasından ve bürokrasiden etkilenmesine yol açmaktadır.

Bir vakıf kurarken vakıfta uygulanacak yönetim tipini belirleyen kişi vakfeden kişidir (vakıf kurucusu). Genellikle sorumluluğu yararlanıcıların en iyi çıkar sağlayacak şekilde vakıf mülkiyetini idare etmek olan bir yönetici (mütevelli) atar. Mütevellinin ilk görevi mülkiyeti korumak ve sonra da yararlanıcıların gelirlerini maksimize etmektir. Vakıf dokümanı genellikle Mütevellinin hizmetlerinin karşılığının nasıl olması gerektiğine değinir ve hiçbir şey belirtilmemişse bu mütevelli gönüllü çalışır veya Mahkemeden ödeme kararı çıkmasını isteyebilir.

Vakıfların tarihi ile ilgili yaptığımız araştırma; vakıfların kesinlikle hükümet yetkisini hayır işleri üzerinde egemenlik kurmaya davet etmek gibi bir şey olmadığını göstermektedir. Tam tersine, başından itibaren vakıflar hem kar amacı güden bireylerden hem de hükümetin yetki egemenliği işlemlerinden uzak tutulan, hayırseverlerle ilişkili bağımsız sektör kurmanın açık bir ifadesiydi. Bu; Ömer Bin Hattab'ın (r.a.) Halifelik döneminde vakfın fıkhi ile ilgili ana kaynak olarak düşünülen ünlü vakıf dokümanını yazdığı Halifelik uygulamalarında fark edilir. Kendisini yönetici olarak atadı, kendisinden sonra da ailesinden bir kişinin geleceğini belirtti; halifelikteki halefini kendi yerine yönetici olarak belirtmedi. Peygamber (s.a.v.) döneminde Osman (R.A) tarafından yapılan diğer bir vakıf olan Medine'de içme suyu sağlayan 'Ruma' çeşmesi vakfı da devlet yönetimine verilmedi.

Bu vakıfların her ikisi de herhangi bir hükümet müdahalesi olmadan toplum tarafında fiilen yönetildi. Osmanlı Evkaf Kanunu, hükümet müdahalesine yol açan ilk adımdı. Ancak bu ne Evkaf yönetimini hükümetin eline verdi ne de özel vakıfları azalttı. Yirminci yüzyılın ilk yarısında Müslüman ülkelerin ve diğer çeşitli toplumların hemen hemen hepsinde vakıflar kanunları düzenlendi. Bu kanunlar ile kamu sektörünün diğer kollarının yönetildiği şekilde vakıf mallarını da yönetmek için 'Evkaf Bakanlığı' veya 'Evkaf Dairesi' gibi hükümet kolları kuruldu. Böylece güçlü özel sektör yerine bireylerin kar amacı güdüsünden ve hükümet gücünden bağımsız vakıflara gölge düşürdü. Hükümet; ekonomik girişimleri kötü yönettiği için hayır işleri projeleri

Hayırsever Bağışların Genişlemesinde Para Vakıflarının Önemi

çok daha etkisiz bir şekilde yönetilir hale gelmektedir. Belki de bu durum hükümetlerin kötü yönetimi sonucu ortaya çıkan başarısızlıkla birlikte fark edilmiştir ve pek çok ülkede vakıf mallarının kaybedildiği göz önünde bulundurulduğunda müdahalenin olduğu çok açıkça görülmektedir. Bangladeş'in 64 ilindeki devasa vakıf arazisi miktarı (150.593 arazi) sadece 24 şube görevlisi ve toplam 99 personeli olan Vakıf Dairesi tarafından düzenlenmektedir. 2005 yılı Eylül ayında Din İşleri Bakanlığının Parlamento Daimi Kurul toplantısında vakıfların sahip olduğu 905.497 dönüm araziden 700.000 dönüm arazisine başkasının arazisine tecavüz eden kimselerce el konulduğu rapor edildi. Benzer şekilde, tahminen 300.000 tescilli vakfın yönetilmesi için oluşturulan mevcut yapı içerisinde Merkezi Vakıf Kurulu tarafından yönetilen her bir arazi için kurulmuş Vakıf Kurullarına sahip Hindistan'da da aynı durum yaşanmıştır. Ne yazık ki bu gayrimenkullerin büyük bir kısmı yasadışı yollarla işgal edilmiş durumdadır.

Mütevellinin atanması, sonuç olarak vakfın yönetimi; vakıf arazinin başarısı ile ilişkili en önemli faktörlerden bir tanesidir. Adı ne olursa olsun, vakıf kurulunun veya bölümünün başarısız olmasının sadece bürokratik başarısızlık olarak adlandırılmaması gerektiğine dikkat edilmelidir. Sorumluluğun büyük bir kısmı; vakıftan sorumlu müteveliye kalır. Özellikle Bangladeş, Hindistan gibi ülkelerde ele geçirilen büyük miktardaki vakıf arazisi; hükümet hatalarından değil aynı zamanda mütevellinin kendisinin verimsiz olmasından veya bazen de dürüst olmamasından kaynaklanır. Bu tür zararlar; müteveli faal olmuş olsaydı ve hukuki koruma talep eden uygun önlemleri almış olsaydı mahkeme tarafından ihtiyat konularak kolaylıkla önlenebilirdir.

Bazı yorumcular; vakıf arazilerinin en başından itibaren özel olarak atanmış Mütevelliler tarafından başarılı bir şekilde yönetilmiş olduğunu ileri sürmüştür. Ancak, vakfeden kişinin kendi yaşadığı sürece ve kendisi öldükten sonra vakfı yönetmesi için yüksek derecede yetkin birini atarken gelecek nesiller boyu etkili mütevellilerin atanmaya devam etmesini sağlayamayacağı hususu göz ardı edilmemelidir. Yönetimin başarısı; Mütevellinin takva, dürüstlük, sağlam işletme bilgisi, etkililik, yönetim kapasitesi ve vizyon gibi özellikleri içeren çeşitli niteliklerinde yatmaktadır. Atanan tüm Mütevellilerin bu belirtilen niteliklere sahip olmasını sağlamak genellikle zordur.

Bu ille de vakfeden tarafından özel Mütevellilerin atanmasını kaldırmamız gerektiği anlamına gelmez. Devam etmelidir. Çünkü bunun vakıf fikhında çekirdek ilkelerden biri olmasının yanında hükümet yönetimi üzerindeki yükü de azaltır. Aslında bazı zamanlarda etkili ve uzman yönetim ile daha iyi başarılar elde edilebilir. Bu açıdan bakıldığında özel yönetim altında yüzyıllar boyu ayakta kalan ve bu süre içerisinde bir yandan genişlemeye devam ederken bir yanda da halka başarılı bir şekilde hizmet eden belli başlı vakıfların olduğunu görürüz. Örneğin Bangladeş'te baharat, tıbbi bitkiler ve mineraller gibi doğal kaynaklardan ilaçlar üreten Hamhard Laboratuvarları ünlü vakıf arazisidir. 100 yıl önce kurulan bu kuruluş, Bangladeş'te bilim şehri, yüksekokul, üniversite, fen laboratuvarı ve hastane gibi projeler başlatmış ve nadir bulunan ve değerli tıbbi bitkileri yetiştirmek ve korumak için 300 dönüm arazi edinmiştir. Benzer şekilde

Anjuman-e-Mofidl İslam; hastaneler, ambulans ve hatta kimliği belirlenemeyen ölülerin gömülmesi gibi hizmetler sağlayan bir başka vakıftır. Bu kurumlar; başarılı özel yönetim kapsamında uzun yıllardır topluma hizmet götürmektedir. Benzer başarı vakıf arazileri ile de elde edilmiştir.

Yolsuzluk, yanlış yönetim ve hükümet müdahaleleri sonucu vakıfların başarısız olması bazı Müslüman ülkelerde evkaf yönetiminde çeşitli reform denemeleri yapılmasına yol açmıştır. Ne yazık ki bu reformların hiçbiri gerçek probleme ulaşamamışlardır; bundan dolayı da önerilen çözümler kozmetik olmaktan ileri gidememiş; yönetim kavramında bir değişiklikten ziyade sadece el değişikliği, yani nesiller arası bir çabayı ifade etmiştir.

PARA VAKFI:

Sermaye olarak gayrimenkul yerine para verilmesi ile kurulan vakıftır. Vakıf sermayesinin taşınmaz olması koşulu olmasını ileri süren görüş açısından farklı bir alana tabidir. İslam dünyasındaki en erken Para Vakfı kökenleri; İmam Züfer'e böyle bir vakfın nasıl fonksiyon göstereceği sorulduğu sekizinci yüzyıla kadar gitmektedir. Bu sorunun sorulması bile o zamanlarda bu türden vakıfların var olduğuna dair bir gösterge olarak kabul edilebilir.³ Ancak, bu tür vakıflar pragmatikler ve ahlakçılar arasındaki sert çabalardan sonra 15inci yüzyılın başlarında Osmanlı Mahkemeleri tarafından onaylandı ve 16ncı yüzyılın sonlarına gelindiğinde tüm Anadolu'da ve İmparatorluğun Avrupa eyaletlerinde aşırı derecede popüler oldu.³Yapılan araştırmalar; Para Vakfının Suriye'de, Mısır'da, Sudan'da ve Aden'de mevcut olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁴ Balkanlardan Malay'a kadar geniş topraklarda Para Vakfının meşru olması; büyük İslam hukuk bilimi okulları tarafından genel olarak kabul gördüğünü ima etmektedir. Ancak bu genel kabul; en azından on altıncı yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar süren sert çekişmeler sonucu elde edilmiştir.

Para Vakfı Projesinin Avantajları:

Yukarıda ele alınan zorluklarla, özelliklerle mülkiyet, finansman haklar ve yönetim konuları ile ilgili olarak Para Vakfı; aşağıdaki engellerin pek çoğunu aşmak için bir fırsat sağlar:

(i) Sadece varlıklı Müslümanların veya gayrimenkul vakıf sahiplerinin değil farklı finansman yeterlilikleri olan tüm Müslümanların katılmasına fırsat tanır.

(ii) Para Vakfı projesi; kullanımı maksimize edebilme amacıyla ortak fon oluşturmak için dağıtılan bağışları toplayabilir.

(iii) Böyle bir program; işbirliği kurarak fakirliğin yok edilmesine ve sosyal hizmetlerin sağlanmasına yönelik hükümetin ulusal kalkınma planını geliştirebilir.

(iv) Para Vakfı projesi tarafından sağlanan fonlar; yüksek faiz oranı ve ücretlerle fonu sağlanan mikro finans projelerinin fonunu sağlamak için kullanılabilir.

(v) Bu proje; organize edilmiş ve ihtiyaca dayalı projenin / yatırımın seçilmesini sağlayacaktır. Kalkınma projeleri ve yatırımları; önceliği yerel çapta gereksinime vererek

3 Doc Dr. Cengiz Toraman, Pro. Dr Bedriye Tuncsiper, Res. Assist. Sinan Yılmaz, *Cash Awqaf in the Ottomans as Philanthropic Foundations and their Accounting Practices*, <http://www.commerce.usask.ca/special/5ahic/papers/5AHIC-37%20FINAL%20Paper.pdf>.

4 Bruce Masters, *The Origins of Western Economic Dominance in the Middle East*, New York University Press, (p 162 regarding Syrian cash waqf).

Hayırsever Bağışların Genişlemesinde Para Vakıflarının Önemi

hükümetin kalkınma planı ile koordinasyon içerisinde seçilecektir. Bu fon; bağımsız yapısı devam ederken uygulanabilir olduğu sürece projelerin seçilmesinde hükümetin kalkınma ortağı olacaktır.

Diğer Ülkelerdeki Para Vakıfları:

En ilginç vakıf uygulamasının yapıldığı Malezya; yüksek finansman alanında gözlemlenmiştir. Kısmen vakıf gelirlerinden oluşan çeşitli devletlerin Din Bölümlerinin gelirleri İslam Bankası Malezya'ya ve Takaful Şti'ne yatırılmıştır ve İslam Bankası Malezya'nın Öz Kaynağının %25'i dini bölümler tarafından sağlanmıştır. Diğer ilginç bir vaka ise ünlü Alsagoff ve Co ve diğer Müslüman iş yerlerinin ve bireylerin bağışladıkları paralarla 31 Ağustos 1904 tarihinde kurulan Singapur Müslüman Trust Fonu Birliğidir. Bu para; fakir Müslümanları gömme masraflarını karşılamak, yetimlere ve okullara destek verme amacıyla bağışlandı. İlk fonun verilen sadakalarla desteklenmesi beklenmekteydi ve ayda bir kez açılmak üzere para toplama amacıyla camilere bağış kutuları konuldu. Kazanılan para; caminin İmamına ödemek için harcandı ve bunun %97.5'i birlik amacına uygun olacak şekilde HSBC bankasına yatırıldı. Böylece Malezya'da ve Singapur'da Para Vakfı oluşturuldu; ancak faal durumda değildir.⁵

Bangladeş'teki Para Vakfı:

Bangladeş Para Vakfı özerk bir müessesedir ve dini, sosyal yardımlaşma ve hizmet odaklı örgütleri esas alan etkinliklerde işlev gösterir. Bu müessese; Hindistan Alt Kıtasında İngiliz Kolonisi döneminde 1934 tarihinde Bengal Vakıf Kanunu kapsamında kuruldu. Tüm Vakıf Eyaletlerinin etkinlikleri şu anda Vakıf Tüzüğü, 1962 kapsamında idare edilmektedir.

Son yıllarda meydana gelen önemli bir gelişme de çeşitli özel İslam Bankaları tarafından Para Vakfı Sertifikasının tanıtılmasıdır. Başlatılan ve kendisini idame ettiren Vakıf projelerinde Bankanın Mütevelli sıfatıyla hareket ettiği 1998 yılında Sosyal Yatırım Bankası Limited Şirketi⁶ aracılığı ile Bu sertifikaların düzenlenmesine başlandı. Banka; vakfeden kişinin kendi iradesi ile yararlanıcı tiplerini seçebileceği yararlanıcı projeleri listesini Vakıf Sertifikası alıcısına sunar.

Para Vakıflarının Geliştirilmesi:

Para Vakfı fonu ('Fon') işletmesinin ana amacı, daha fazla Müslümanın vakıf bağışı yapabilmelerine fırsat tanımaktır. Bangladeş'teki Para Vakfı Deneyimi; bunun vakfı genişletmenin etkili bir yol olduğunu göstermektedir. Sosyal İslami Bankasındaki para 9 yıl içerisinde 12 kat büyüdü. Artık pek çok diğer banka popülerliği için aynı hizmeti sunmaktadır.

Fonun İşletilmesi:

Fon sadece Para Vakfına dayalı olduğu için bunun işletilmesi de Para Vakfı Sertifikalarının satışı ile fonun tahsis edilmesine odaklanacaktır. İlk başta, İslam Piyasaları veya stoklarına biriken fonu yatırabilir ve yıllık getirisini / karını hayır işlerine fon sağlamak için dağıtabilir. Fon önemli bir rakama ulaştığında kendi planını başlatabilir.

⁵ Cizaka, yukarıda s. 46.

⁶ http://www.siblb.com/html/cash_waqf_scheme.html.

Büyük miktarda paralarla vakıf kurmak için bağış yapan kişiler kendi yararlı planlarını oluşturabilirler veya alternatif olarak diğerleri gibi belirlenmiş hayır işi projeleri listesinden herhangi bir projeyi seçebilirler. Fonun tahsil edilmesi ile ilgili önemli bir açı da işletme maliyetlerinin iki nedenden dolayı minimum olması gerekmesidir. Birincisi, kitlesel katılımı sağlamak için düşük gelirlere katkı yapılmasına fırsat tanınması gereklidir. Bundan dolayı her bir Vakıf Sertifikasının değeri bir ABD doları kadar düşük olmalıdır. İkincisi tahsil etme, sürdürme ve yatırım sürecinin maliyeti düşük ve etkili olması gereklidir.

Fon Toplama:

Fon toplamada en az maliyet olmasını sağlamak için aşağıdaki prosedürler benimsenebilir:

Bankalar: Vakıf sertifikaları; Fon adına hesabın açıldığı Müslüman ülkelerdeki İslam bankalarının şubeleri aracılığı ile satılabilir ve vakfeden, bir form doldurduktan ve Fonun belirtilen hesap numarasına ödemesi yapıldıktan sonra basit bir sertifika tahsil edebilir.

İnternet: İnternet kullanımının pek çok Müslüman ülkede, özellikle de Orta Doğu'da çok hızlı ve geniş olamamasına rağmen elektronik formatta Vakıf Sertifikasının on-line satışı; dünya çapında milyonlarca Müslümana ulaşabilmenin başka bir etkili ve basit yolu olabilir. Kredi kartı olan herhangi bir vakfeden; güvenli on-line işlem üzerinden Fon adına oluşturulan belirlenmiş siteden vakıf sertifikalarını satın almayı tercih edebilir.

On-line Vakıf Sertifikasının diğer bir avantajı da; finansman ayrıntıları, Fon etkinlikleri veya Vakıf ve projelerin kamu tarafından incelenmesi serbest olması ile birlikte kamu güveninin artmasının sağlanmasıdır.

Mobil Telefon: Vakıf Sertifikasının dağıtılması şekli; gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde kitle topluma ulaşabilmenin en etkili yolu olabilir. Son yıllarda hem gelişmemiş hem de gelişmekte olan ülkelerde mobil telefon kullanıcılarının sayısında çok hızlı artış olduğu görülmektedir. Bir cep telefonu kullanarak ilgili vakfeden kişi SMS göndererek veya bir arama yaparak veya mobil bankacılık tesisi üzerinden Vakıf Sertifikaları satın alabilecektir. Bangladeş Bankası tarafından yayınlanan son veriler; Bangladeş'teki mobil bankacılık hizmetlerinin teşvik edilmesinden bu yana çok yol alındığını göstermektedir. Bankacılık hesapları olmayan kişiler; özellikle Bangladeş'in kırsal alanlarında mobil işlem yapmayı benimsediler. Her gün mobil bankacılık hizmetleri üzerinde ortalama 15.6 milyon dolar civarında işlem yapılmaktadır. 2013 yılı Nisan ayı itibari ile Bangladeş'te yüzde 12.47'si önceki aydan olmak üzere 5.254 milyon mobil bankacılık abonmanı oldu.⁷ Bu, Para Vakıflarını genişletmenin başka bir popüler yoludur.

Kamu Güveni: Vakfedenler kendi çıkarı olmadan sürekliliği olan bağış yapacaklarından dolayı söz konusu fonun başarısının elde edilmesi için gerekli en temel faktör kamu güveni olacaktır. Bundan dolayı, böyle bir fonun, desteği olan uluslararası alanda tanınan, ulusal hükümetlere veya diğer benzeri uluslararası örgütlere katılım sağlayan, bu kuruluşlarda temsil edilen veya denetleme yetkisi olan bir örgüt tarafından oluşturulmasının ve işletilmesinin sağlanması son derecede önemlidir. Ayrıca söz konusu Fonun başarısı Müslümanlar arasındaki

⁷ <http://www.thedailyStar.net/beta2/news/mobile-banking-carving-a-niche>.

Hayırsever Bağışların Genişlemesinde Para Vakıflarının Önemi

İslami bağış ruhuna dayalı olacağından belki de medya kampanyası ve pazarlama veya reklamcılık gibi unsurlar kullanılarak Müslümanların farkındalığını arttıracak önlemler alınması gereklidir.

Vakıf tabanlı mikro-finans:

Mikro-finans; fakirlerin kendi kendilerine yetebilmelerini sağlayacak popüler bir projedir. Genellikle ticari bankalar ve Mikro Finansman Kurumları (MFI) böyle kredileri düzenler. Ticaret bankaları karı maksimize etmeye çalışan firmalar olurken MFI'ler ise fakirlere kendi kendilerine yetebilmelerini sağlamaları için finansman sağlamak üzere kurulmuş kamu veya sivil kuruluşlardır. MFI'ler faiz karşılığında küçük meblağlı krediler kullandırırlar.

Bir vakıf fonunun oluşturulması; Müslüman ülkelerinin İslam Mikro-finans projelerini teşvik etmelerini ve böylece mikro-finansman etkinliklerinde daha fazla başarılı olmalarını sağlayacaktır. Yüksek faiz isteyen geleneksel mikro finansmandan farklı olarak İslam Mikro Finansmanı; kar paylaşmayı ve hizmet ücretlerini esas alabilir. Bazı İslami Mikro Finansman Müessesleri (MFI'ler) bazı Müslüman ülkelerinde tanıtılmıştır. Bangladeş'teki İslam MFI'ler üzerine yapılmış bir araştırmada büyüme ve işletme ile ilgili en büyük kısıtlamalardan biri olarak fonların yetersiz olması gösterilmiştir. Aynı araştırma; fonun harici kaynaklardan alınması konusunda İslam MFI'ların karşılaştığı bazı problemleri de tanımlamaktadır.⁸ İslam MFI'ların fonlarının azlığı; önerilen Fonun oluşturulması ile büyük oranda giderilebilir.

Sonuç:

İslam finansmanın anahtar özelliği ve hedefi fakirliğin yok edilmesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda günümüzde Müslüman ülkelere doğal kaynaklarından dolayı tapılmasına rağmen Müslümanlar istenilen hedefin çok daha gerisinde kalmaktadırlar. Belki de bu hedefe ulaşmanın tek yolu Zekat, Vakıf, Sadaka gibi kurumlar yardımıyla soylu Muhammed Peygamber (s.a.v.) tarafından yapılan uygulamanın devam ettirilmesini ve Kutsal Kuran'da teşvik edilen hayır kurumlarının uygun bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Nobel ödüllü mikro-finansman kurumu Grameen Bankası; sadece 27 ABD doları fonu ile 1976 yılında Bangladeş'te faaliyetlerine başladı. Günümüzde Bangladeş'te 7 milyon kişiye verdiği kredi ile 6.5 milyar ABD dolarından daha fazla kazandı. Bundan dolayı Para Vakfı Fonu sadece uygulanabilir olmakla kalmayacak ayrıca İslam ve finansman ilkelerinin özünü oluşturan insanlık ruhunun altını çizen bir dünya şeklinde kendisini kanıtlama fırsatı da yakalayacaktır.

8 Habib Ahmed, *Waqf Based Microfinance; Realizing the Social Role of Islamic Microfinance*, IRTI/IDB, Paper for I'International Seminar on Integrating Awqaf in the Islamic Financial Sector' Singapore, March 2007.